

Andrej
Hieng

Popotnik in hlapci

(odlomek iz romana
Obnebjje metuljev)

Po tistem, ko je iz Mehike, od koder je Krona nakazovala denar za plače uradništva v Generalnem Kapitanstvu, prišlo opozorilo, da naj se v bodoče kolonije skušajo vzdrževati same — in Kapitanstvo bo temu zavoljo naravnih bogastev pač zlahka kos — se položaj ne le ni spremenil na bolje v duhu navedene sugestije, marveč rajši na slabše, kakor bi bilo pismo v resnici smrtna obsodba, ne pa poizkus spodbude za vse pošte-

ne, delavoljne in s kancem zdrave pameti obdarjene ljudi; peninsularesi, kot so kreoli in mestici imenovali rojene Iberce, so slej ko prej pasli tesnobo po zatemnjenih spalnicah ali uradih, vsakršni dejavnosti pa so se še bolj upirali. Zajemal jih je tih preplah, malodušje, skrivali so se za posmehljivostjo, bežali so v igrano malobrižnost, nekaj mlajših v razvrat in kvartopirstvo; glava dežele je bila nabasana z meglo in jalovimi sanjarijami starcev, medtem ko je telo dežele stresala vrsta krčev, ki vsekdar naznanjajo začetek rekonvalescence.

Lahko bi rekli, da se je Alonso lotil opravkov s tem telesom. Seveda mu ne smemo prisoditi odrešeniških namenov, kajti njegov idealizem se je močno sprevrgel in so ga pokrili računi, po pogovoru s Perezom je izpod svoje gosposčine izbrskal dar za mešetarstvo. In vendar: ker je bil Kastiljec, ni nikoli povsem izgubil tiste besne, z domišljijo podprte vne, s katero so njegovi predniki uganjali junaštva in krvoločnosti, naj je šlo za zmagoslavje evharistije ali za kupček zlata. Prav zavoljo usmerjene domišljije je bil marsikateri nadlogi kos skoraj igranje.

Premisliti je treba, kolikšne težave so se postavile pred Alonsa na njegovi poti; pogled na zemljevid nam dovolj jasno pokaže, da se je moral prebijati čez pokrajine, ki so po oblikovanosti tal, po rastlinstvu, živalstvu in klimi neznansko različne in je torej za njihovo obvladovanje potrebna res žilava narava.

To je štirikotnik. Zgornja stranica sega od mesteca Cumana na vzhodu, do Maracaibskega jezera na zahodu, sredino spodnje stranice pa označuje San Fernando de Apure, kraj ob reki, ki se iz llanosov pretaka v zna-

menito reko Orinoco. Tam je že pragozd. Španski popotniki in geografi so pokrajine razvrstili po podnebnih značilnostih in jih imenovali tierra caliente, tierra templada in tierra fria; ker naši zapiski nimajo namena biti potopis, naj samo omenimo, da je Alonso dodobra okusil noro sonce in strupeni mrz, da se je prebijal čez komaj prehodne gore in brez konca in kraja taval po savanah; kakor večina mršavih dolginov se je sušil, a nikoli posušil.

Marsikaj je videl kakor v sanjah, marsikaj natančno.

Imel je knjižico in je zapisoval, kar se mu je zdelo pomembno.

Na plantažah v Karibskem primorju je videl črnce, ki so, otovorjeni z vrečami kakava, po dvestokrat na dan pretekli stometrski nakladalni pomol; nekaterim od njih se je spustila kila, da so imeli mošnje do kolen; ženske so trgale banane in kar naprej rodile, oboje, je preudaril, je nehasno prizadevanje, ker grejo banane v izgubo zaradi slabih ladijskih zvez, od otrok pa preživi komaj tretji ali četrti.

Bil je tudi priča velike lakote po andskih zakotjih tierra templade; tisto leto je propadla kava. Jahal je med kočami, senca njegovih živali je šla čez ljudi, ki so povsem negibno čepeli v prahu. Samo tod in tam je kakšna starka vzdignila iznad kolen obraz, podoben obrazu umirajočega pijanca; počasi ga je vzdigovala, mahoma so ga pokrile muhe. Don Federico Carro je na dvorišču haciende vsak večer delil močnik, vendar samo odraslim možem, pojesti so morali pri priči, zraven kotlov, ničesar niso smeli odnesti domov; njegov premislek: vseh delavcev ne sme izgubiti, ženske pa so trpežne in otroci se zmeraj spet zaredijo. Alonsu je izplačal tisoč realov za potrdilo, da je plantaža, glasom overovljenih listin, ki so bile gospodu pristavu predložene na ogled, že šest generacij v lasti rodbine Carro.

Videl je sladkorne mline, kjer se je mlelo brez koncesije, čeravno bi se bili morali lastniki pogoditi s Compañío guipuzcoano; Alonso je marsikomu svetoval, naj išče zveze s podjetjem gospoda Simona Pereza, rad bo posredoval v obojno korist.

Nekoč je nad Calabozom celo uro jahal mimo črede poginjajočih volov. Epidemija. Mukanje se je valilo čez ravan kakor oddaljeno grmenje.

V knjižici je ostalo zapisano: »Pri M. in S. — Terasa, ozke njive, cest do obale skorajda ni, gozd požira zemljo, obe posestvi zanemarjeni, Črnici so se podražili, Indijanci pobegnili; predlagal sem prodajo zemljišč v povezavi s P., saj je v priobalnem področju toliko novega, da se misel na arondacijo kar vsiljuje. Pod večer jahal po gošči nad S. V gošči nenavadna ruševina, ki jo je obraslo zelenje. Ni znana. Ker sem radoveden, sem raziskal: nedvomno welserska zidava. Mračna in trda. Kaj so si domišljali ti germanski obsedenci?« — Ko je hlapec z mačeto razsekali liane, ki so zakrivale vhod, je pred njima zrasel obok iz granita. Kuščarji so švignili na vse strani. Prerinila sta se na dvorišče. Fant je trebil podrast, Alonso pa je pozijal kvišku, tja, kjer je vejevje kakor smaragdna kupola openjalo štirikotnik. Ptice so se vrešče razletele. Zanihani svod so predrli žarki in

na njihovih konicah je oživel rob zidanja, napušči, pomoli, okenski okvirji, vse šilasto in zobato in robato, navzlic mahu, ki se je oprijel kamnov. Na enem od njih je bilo razločiti vklesani gotski pismenki B. W.; Alonso je iz pravde, s katero se je bil moral ubadati, vedel, da pomenita Bartholomäus Welser. Sprednji del dvorišča so obdajale ruševine natančno odmerjenih bivališč, kot da so jih nekoč naseljevali vojaki, zadaj, za zaveso iz listja, na vzhodnem koncu, se je belila nižja stena. Hlapec je izčistil prehod. Stavba je bila povezana s celoto, a vendarle nekako sama zase: dolg, potlačen trakt, kamnita baraka z nizom odprtih. Alonso se je do starosti spominjal, kolikšna tesnoba se ga je polotila na pragu prve kamre; seveda ni vedel, čemu. Sonce je narisalo na zid njegovo senco. Tudi tu se je apno kot po čudežu obdržalo. Prostor je meril nemara petkrat šest metrov, strop pa je pritiskal navzdol, okrašen s tremi železnimi obroči, v katere so njega dni bržčas zatikali verige; Alonso je mahoma razumel: tu so imeli Welserji sužnje čez noč; bore dvajset let so komandirali deželo in so si izmislili red iz granita; Španci so držali Indijance v ogradah, kvečjemu v zemljankah. Medtem ko se je posmehtil severnjaški besnosti, so mu nekakšne raze na steni privlekle pogled, sklonil se je, potem pa se je hitro odmaknil, da je njegova tenja poskočila: v beležu so bili znaki, ki si jih je pošteno zapomnil. Nekdo je — bržčas z nohtom — vpraskal lune, prečrtane kroge, kače. Prikazala se je gospodinja, večča iz Caracasa, videl jo je, kako ob svetlobi oljenke počepa k prtljagi, kako togotno sope, rišoč na torbe ravno takšna znamenja. — Med vrnitvijo v S. je nad neko jaso ugledal tri metulje. Prizibali so se od zahoda, sonce ga je oslepilo, šele ko so bili mimo in se je ozrl, je na ozadju iz temnega listja razločil bleščanje kovinsko modrih kril z zlato in rjavo obrobo. Hkrati s prikaznijo teh za moško ped širokih živali, se je — kakor norec, ki mu obtiče v zavesti same prismodarije — domislil njihovega imena, čeprav ga je bil predstojnik izgovoril le enkrat: Morpho anaxibia.

Marsičesa ni zapisal. Morda je preveč videl.

Med drugim je videl čaščenje konja na haciendi El paradiso del jinete. Žrebec, čigar ime je smel izgovoriti samo gospodar, je za deseti rojstni dan dobil srebrne podkve. Jutro je bilo, veter je gnal oblake čez planjavo, da so se odslikavali v konjevih zenicah. Razcapane Indijanke so postavale ob ogradi, držeč se za trebuh, lovile pogled črne živali, saj jim je po izročilu ta pogled obetal zarod, na balkonu so gospodične grizljale medenjake, gospodar pa je stopal čez brv, v iztegnjenih rokah mu je plapolala nova podsedelna odeja iz žameta in zlatih niti.

Bil je priča, kako so beraški vojaki iz garnizije v Cojedesu lovili zajca po turščici in nazadnje namesto zajca ulovili dve indijanski punčki. Njegovi hlapci so te vojake zaničevali, ker že več ko pol leta niso dobili plač, pa so se komaj upali pritoževati. Deklic ni bilo več iz koruze. Neke matere so pod noč letale po poljih.

Videl je snežne gore na zahodu. Španci so jim rekli Sierra Nevada, prav kakor tistim nad Granado.

Zapomnil si je imena rek, ki iz llanosov tečejo v Orinoco: Meta, Arauca, Apure. Zapomnil si je tudi imena voda z Gvajanskega in Brazilskega višavja, čeprav jih ni videl, saj je tam divjina, v kateri ni imel kaj početi. Ventuari, Caura, Paragua, Caroni.

V beležnici so bile povečini številke in nekaj šifer, toda za številkami in za šiframi so plamenele neštete podobe.

Procesija v vasi nad Trujillom.

Neki nori portugalski romarji in koza, ki jo žrtvujejo Blaženi Devici Studenca Jezusove Krvi.

Požar ob laguni.

Malarija na območju Capatarída. Kočije polkovnika in carinikov na begu proti Maracaibu, proč od bolezni, plitke jame za pokop, sam pesek, kadar zapiha veter, vzplapolajo cunje na vratih trstičnih kolib, v notranjščini čemijo preživeli, podobni rumenim spominskim prikaznim.

Neki don Julio, ki nima denarja za konje, pa ga njegovi v raztrgan saten oblečeni zamorci vsako nedeljo nosijo do oddaljene cerkve. Zadaž trije gospodiči na enem mezu, lasulje so podedovali od stricev in jim lezejo na nosove.

Dvorec Santa Marta sredi savane. Beneška zrcala v biljardni sobi, ves dan mukanje nepreglednih čred pod okni, vse večere hudobne igre s psi in papagaji, cele noči vročična hihitanja žensk, o katerih bi se lahko reklo, da so bile pri luči take, kot bi ušle z igralnih kart.

Razbojniki. Dvakrat. Prvič: slabotna družčina, stradači, Alonsovi spremljevalci jih ukrotijo tako rekoč z levo roko. Klečati morajo pod meliščem na nekem prelazu. Alonso jim odpusti grehe, hlapci pa jih še nekoliko pretepajo z vrvjo, da ne bi pozabili; potem jim Alonso podari tri odslužene hlače. Ene je sam podedoval po očetu; in ko jim to med smehom pove, se najstarejši med njimi vzravna, kakor bi ga kdo podbodel z nožem. — Nikar! Kar je očetovega, je sveto! Hrani! ... Sonce vzhaja nad zobato goro, obrazi razbojnikov so podobni koritom usahljih potokov.

Zima 1835/36 je bila v Trstu čez vsako mero strupena, zato je stari Alonso od zore do mraka preklinjal burjo, neumno visoke hiše, hčerin plesni zavod, oficirje z rumenimi ešerpami in jabolčne zavitke, pravi strelvod za njegovo besnost pa je bila Angelca, ki je mimo tega, da je držala v rokah celo gospodinjstvo, kar sama od sebe prevzela skrb zanj že kar od začetka, ko so se privlekli iz Španije in odprli hišo sub auspiciis matere Antonie. Dekla in starec sta renčala drug na drugega, ampak s simpatijo, kakršna se včasih naplete med ljudmi brez skupne govorice; če je, recimo, Angelca ob vetrovnih večerih prišla v Alonsovo sobo, da bi mu potaknila segreto opeko k nogam, in sta potlej med žvižganjem burje začela enega svojih čudnih kolokvijev, mešaje slovenske, laške, nemške in španske stavke, se je brž naredilo tako, kot med muhastimi muzikanti, ki precej časa gonijo vsak svojo vižo, a se navsezadnje le uglasijo. Kdaj pa kdaj sta jo ubrala močno po otročje, prepirala sta se, recimo, čigava hrana je boljša,

čigav cesar, čigava dežela. Ker Angelca ni poznala več sveta, kakor ga je mogla pregledati z vrha klanca pri Opčinah, je paradirala z mesti ali kneževinami celega cesarstva — imela je odprta ušesa in je marsikaj ulovila na trgu in v salonu — med ta imena pa je za nameček drobila fare na Krasu, od koder je bila prišla. Alonso je odmahoval, zraven se je nadvse zaničljivo in zlobno smejal. Kot kak razdražen papagaj se je ščeperil na blazinah, od samega odkimavanja mu je lasulja potovala sem in tja po glavi, lovil je pled, ki mu je drsel z ramen, slavna mesta Dunaj, Pešta, Olomuc in Praga so se v njegovih skremženih ustih spreminjali v vasice, habsburške kronske dežele pa v malo večje grunte, ki jim izveden svetovljan pač ne more posvečati pozornosti. Angelca se je obračala proti kotu, kjer je ležalo sedlo, mrmrala je o šempjastem starem oslu, katerega je cigan gonil s sejma na sejem in si zdaj domišlja, kako je obhodil ves svet.

— Cosa ha detto?

— Hab' nichts gegen die Ehre gesagt! je odvrnila z oficirsko frazo, pobrano v salonu. — De so oni šempja, vej usaki!

Potem se je v njunem besedovanju neizbežno prikazalo Generalno Kapitanstvo Caracas pod rdečim soncem. Angelca je znala pesmico na pamet in že zdavnaj jo je uvrstila med fantazije, s kakršnimi se igrajo pootročeni starci.

— Sej, sej, Caracas, don Alonso! Nuohe držte na cejgli! A na slišiste, koku piska? Caracas, ojej, il bel papagallo! Uotrok! Uotrok!

Alonso pa se v tistem hipu ni več menil zanjo.

Odvrgel je ogrinjalo in s koščeni rokami slikal vsakovrstne podobe. Mlel je s tolikšno vnemo, da so se mu navzlic mrazu napravile lise na licih, brez reda je vzkliceval ljudi ali nenavadne pokrajine, a ko je na koncu hotel povedati, kolikšna prostranstva lahko med Maracaibsko laguno in Orinocom drži en sam človek, je vsakič zasopel:

— Haste donde se pierde la vista!

Angelca je vedela, kaj fraza pomeni: dokler ti ne ugasne pogled. Ni razumela vsebine, samo besede.

In na to okoliščino bomo privezali nadaljevanje naše pripovedi, ki smo jo muhasto prekinili; Angelca tistega izreka res ni mogla razumeti, saj se ji celo še sanjalo ni, kje naj bi bilo starčevo Kapitanstvo, medtem ko je bil mladi Alonso, Alonso-popotnik, besede »haste donde se pierde la vista« razumel prav natanko in, da tako rečemo, pravniško, pa si je iz tega razumevanja koval dobiček.

Sedel je, recimo, prve dni potovanja v sprejemnici nekega dvorca in se udvorljivo pomenkoval z gospodarjem. Menila sta se o vročini, o letini, o malariji, o glistah, ki pobirajo indijanske otroke, (pa še posebno fante, na katere bi bilo vsaj do neke mere računati pri delu), o tem, kako z antilskih otokov za hudiča ni več mogoče dobiti zamorcev, in navsezadnje o nevarnosti, da bo plemiški naraščaj zaradi slabih zvez z domovino slej ko prej izgubil občutek pripadnosti španstvu. Alonso je bil ob prihodu raz-

grnil svoja pooblastila, ležala so na mizi, roko je držal na njih, vljudno je kimal, potem pa je nenadoma pobaral:

— Je posestvo vašega blagorodja zakoličeno in označeno v mapah caracaškega Katastrskega urada?

Don Lazaro, kot se je imenoval tisti plemič, je sunil z glavo kvišku in po kratkem molčanju izjavil, da vprašanja ne razume.

Nato Alonso: — Saj tole je encomienda, kot pravimo?

— Seveda! Kaj naj bi bilo drugega?

Gost se je poigral z glagolom encomendar — izročiti v varstvo — in je pletel o očarljivi, ampak tudi malce lahkomišelni širokosrčnosti prvih kolonialnih upraviteljev, ki se jim je zdela dežela neizmerna, pa so jo, še preden je bila vsaj približno kartografirana, priseljencem delili po načelu: Naj bo tvoje do tam, kjer se ti izgubi pogled!

— Gospodarnost, je menil Alonso, — je pri takem postopku dokaj problematična.

— In kako naj bi bilo? je vprašal oni, zdaj nenadoma teman.

— Saj! Toda glejte, ekselencia, že Filip četrti in grof Olivares sta sprevidela, da nas bojo plebejski narodi potisnili v kot zgodovine, če si kolonij ne bomo nekoliko bolj smotrno, nekoliko bolj moderno uredili.

Trdo postavljene besede: — Kaj bi radi od mene?

Enako trda replika: — Nisem prišel na svojo roko. Ne potujem za zabavo. Toliko v pojasnilo.

— Jaz sem plemič, kmetovalec, gospod. Kar je mimo tega, je zame uradniško čaranje, oprostite, in dim. Hvaležen vam bom, če mi boste razložili, s kakšnim namenom ste prihajali. Razumem samo razumljiv jezik.

Alonso je začel gladiti listine, ki jih je bil razstrl po mizi kot nekakšno mrežo varščin; pustil je, da se je v sobi oglasilo brenčanje muhe, pred vrati šumot kril don Lazarove prisluškujoče soproge in na dvorišču cviljenje vitla pri vodnjaku; gledal je rob prta z resami; medtem je gospodar trobil v robec; in ko je Alonso končno spregovoril, so bile njegove besede prijazne, toda zarezane.

— Sedemnajstega aprila leta 1747 je bila v Ciudad Mexico izdana uredba številka 8256, veljavna za vse kronske dežele v Novem svetu. Uredba veleva, 1. da je treba encomiende arondirati in jim začrtati zanesljive meje; 2. da je neobhodno ugotoviti, ali je trenutni posestnik v direktni, rodovno neoporečni zvezi s prvlastnikom, se pravi s tistim, ki mu je njegovo veličanstvo zemljo predalo v varstvo; in 3. da bodi skrb naše uprave posvečena negovanju španstva, ko gre za zemljiško posest, saj smo zmeraj pogosteje priče neprimernemu, škodljivemu mešanju ras. Ker so se ob podeljevanju encomiend izdajale ustrezne listine, dejanskega stanja ne bo težko ugotoviti.

Besede so odtekle, zaslišalo se je škripanje zob, čez čas pa:

— Se pravi, da dvomite o čistosti moje krvi, gospod?

Tedaj je Alonso kakor po krivem obtoženi zasukal oči proti stropu, kjer so pod tramovi visele krače in pršuti, pokriti z lepo plesnijo, ter se začel braniti takih očitkov. Še v sanjah bi mu ne prišlo na misel sumničiti plemiča; toda, tako je rekel in se skremžil, usoda ga je pognala med urad-

nike in njegovi opravki so pač uradniški; uradovanje sestavljajo spisi, potrdila, dokumenti, podpisi in žigi, pa naj nam je to všeč ali ne.

— Ponavljam: kaj pravzaprav hočete?

— Če bi mi vaše blagorodje blagohotno predložilo v overovitev nekaj listin, bi se oba za lep čas izognila raznim sitnostim.

Desno od njiju je viselo zrcalo.

Pogled je upiral tja, hoteč istočasno oceniti gostitelja in sebe, bila je nekakšna igra; zazdelo se mu je, kot da zija na oder, kjer teče burka v izvedbi glumačev, ki igrajo in so tako rekoč igrani in izigrani, kajti don Lazaro je po izbruhu besa skočil v pozitivno srepogledega mesečnika, nobenih znakov razsodnosti ni kazal, zatikal se je, momljal, ampak tudi sam Alonso je bil sebi — tako je z obešenjaškim začudenjem ugotovil — neznanec, čisto nič podoben mladeniču, kakršnega je pater Anastazij iz sanjarij pod mamino avbo speljal na bleščeče poligone časti, vere in lepih manir: fakin pod lasuljo, mojster klistiranja, prekanjenec, mešetar, popadljivec; priprte veke, ustnice s privihanimi koti, igra obrvi; namigovanja, tihe grožnje, dvoumnosti, laskanja.

Vitel je bilo zdaj kar naprej slišati, zaradi premorov v besedovanju. Posestvo je imelo očitno dovolj vode.

Don Lazaro je kakor pijanec ponavljal, da je gospodar na svojem in da niti on niti njegovi predniki niso nikoli nikomur polagali računov, kajti to je v opreki z izročilom in podedovanim občutkom za čast.

— Saj vendar ne govoriva o časti, blagorodje! Kjer nič ni, še vojska ne more vzeti, kajne?

Prijazno je prosil za dokumente. To je večkrat ponovil.

Oni se je naredil gluhega.

— Čast gre naprej! Iz roda v rod, čeprav ni lahko!

Skoz zobe je piskal imena prednikov, cele kolone, medtem pa je Alonso napravil ovinek in dejal, da bojo zdaj, po novih uredbah, reči zagotovo takle bolj gladko, ker se bo uprava razpršila širom po deželi in se bo Kapitanstvo okrepilo tudi z novimi vojaškimi postojankami; pesnil je, izmišljal si je, jahal je na domišljiji.

Zamah z roko, v beločnici pokajo žilice.

— Ali res ne razumete, gospod pristav, da so stare in trdne posestniške družine za Španijo edina rešitev? Vsaka zase trdnjava!

Ker mu oni ni pritrnil, ga je hipoma popadlo besnilo, kot iz uma je zakričal: — Nihče ne bo buzeriral moč iz starih familij!

Alonso se ni dal zмести od prostaštva, pa je z nenavadno mehko pripomnil:

Stare rodbine, seveda! Ampak, starejša ko je rodbina, več je pričevanj o njej, bi dejal...

Zadelo je: po sopihajočem oklevanju in mencanju je prišla izpoved.

— Ni dokumentov! Kdo bi mogel računati, da se bo to kdaj od nas zahtevalo? Ni jih! Izginili so! V sto letih smo trikrat pogoreli. Vi ne veste, kakšne potuhnjene živali so Indijanci! Saj si ne morete predstavljati, kako živimo!

— Nekaj se je gotovo ohranilo. Papirček ... dva ...

— Na pokopališču vprašajte!

— Citiral sem vam uredbo številka 8256, lahko bi vam še katero. Vztrajati moram iz dolžnosti.

— Vsa dežela me pozna!

Bila je vrsta spopadov, ruvanje, vmes sta počivala; gospa, ki je za vrati vlekla na ušesa, je medtem odšumela v kuhinjo, ker se je naveličala nerazumljivega žaganja; namesto vitla so se oglasili pujsi, kokoši, sonce se je spustilo in mesnine pod stropom so postale sočno rdeče. Gost je zatrjeval, da mu je hudo, ker mora kot plemič nadlegovati plemiča, toda zakon jim bo vsem skupaj zrasel čez glavo in jih pomečkal, če se mu ne bojo podredili; posnemamo angleške modele, res, se je glasilo njegovo priznanje, odrekamo se španskim političnim šegam; in vendar: spričo tega, kako angleški imperij kipi in se bohota, vzgled nemara ni od muh, morda se bo izkazal za najprikladnejšo obliko gospodarjenja s kolonijami.

Besede so se nizale, podobne pečatom na listinah.

Tedaj je v nekem trenutku don Lazaro povetil glavo in izpustil sapo, kot da se predaja. Alonso je ocenjeval ploski bakreni obraz, kroglaste ličnice, razvaljane ustnice. V temle kreolstvu, je preudaril, je precej indijanskih sosedov in botrov.

Njegovo orožje.

Znova je vprašal, ali res ni listin, zraven pa je kar se da zaupniško spustil glas; smehljal mu je obsvetil obraz, ko je zatrdil, da med pametnimi možmi navsezadnje le ne bi smelo biti nerešljivih problemov.

Posestnik je vzel košček papirja. Roka se mu je tresla. Počasi je napisal neko številko. Listek je porinil čez mizo. Bil je hripav.

— Ali bo zadoščalo?

Potem je Alonso napisal številko, ki se je precej razlikovala od one. Videl je žareče ogorke v nasprotnikovi zenici; možakovo pot k skrinjici, kjer je hranil denar, je spremljalo vnovično škripanje zob.

Indijanski predniki škripajo, se je utrnilo popotniku, čeprav ni bil nagnjen k šegavosti. Dobil je zahtevano vsoto. Sestavil je zapisnik po lastnem obrazcu, ter ga okrasil s podpisom, zavitim v pentlje in repke; v dokumentu je Urad za grbe in naslove po svojem poverjeniku atestiral verodostojnost darilne pogodbe za encomiendo in tudi narodnostno-rasno nepoporečnost pogodbenikove rodbine. Med sestavljanjem akta je gost ves čas govoril o nekih kastiljskih posestvih, kot da leže onstran prve rečice. Molk z druge strani.

Iz kuhinje je prišla gospa.

— Oprostite, ker motim! Rada bi vedela, česa bi si naš spoštovani gost želel za večerjo.

Mož ji je prerezal besedo, rekoč, da bo gospod nemudoma odpotoval; prosi jo, naj ju še za trenutek pusti sama. Ni razumela, bilo je strašno zoper vse običaje, s široko razprtimi očmi se je ritenski odpravila iz sobe. Potem je Alonso seveda zložil svoje poverilnice in jih vtaknil v torbo. Don Lazaro je gledal v zid, rekel je:

— Čisto vseeno mi je, če človek vaše vrste misli, da so se nam rdečkarji posrali v kri, hudičevo vseeno! Tale denar pa me boli. Pritisnili ste me v kot, ker sem slabo pismen in ne vem za uredbe. Ne maram sitnosti. Mesta so blizu, guardie patroljirajo. To vas varuje. Povsod ne boste uspeli. Zbogom!

Alonso se je smehljaj. Odjahal je.

Prenočil je na prostem.

Gledal je velike zvezde, ki so se pomikale proti goram, zdelo se mu je, da se ozvezdja na poti spreminjajo; zaradi sprememb na nebu je nehote pomislil, kakšne in kolikšne preobrazbe so se izvršile v njem samem. Neznanske razdalje so ga ločile ne le od domačih in od Kastilje, temveč tudi od Caracasa in od vsega, kar je bil tam pustil. Svet, v katerega se je bil napolnil, ni imel razvidnih meja, že ob prvih korakih, že na začetku pohoda, mu je pokazal sto in še sto obrazov, slednji teh obrazov pa je, kot po čarovniji, spremenil njegov lastni obraz. Pijančeva svoboda: sinja, šelesteča, vrtoglava objestnost, slast, občutek osvajanja in neodgovornosti, užitek maškarade, ko ti vsaka maska tako rekoč prirase na obraz in potlej spet brez bolečine odpade. Alonso zmore vsega zlodja. Nič ni neizvedljivo. Nič ni neuresničljivo. Včeraj koza, danes bik. Gugalnica. Alonso iz urada na Belémskem trgu je stal nekje daleč, daleč, pokrit s parazolom, kakor užaloščen sorodnik je zmajeval z glavo, videč goljufa in mešetarja pod zvezdami in bolhasto odejo. Novi Alonso je užival milje, ki so ga ločile od nekdanjosti. Samo včasih, največkrat ob svitu, ga je škrebljanje steklenega paternoštra opomnilo, da je v Caracasu pustil neko oblubo, kot pravijo za ženitev vnete služkinje; spominjal se je fantka, po katerem mu je bila poslala darilce, spominjal se je albuma, zgodb o nori materi, metuljev na steni, opraskanega šefa, najbolj živo pa se mu je vsakič prikazal vzgib dekletovih bokov, njen temni ogenj. Isabela.

Don Lazaro je imel s prerokbo do neke mere prav. No, res le do neke mere. V gosteje naseljenih priobalnih področjih, v bližini mest in garnizij, skoraj ni bilo sitnosti. Pogajanja so tekla po obrazcu, ker so bili posestniki bodisi zabiti, bodisi malodušni. Alonso si je izostril nos, da je nemudoma navohal mestica brez listin, mimogrede je tudi ugotovil, katere vrste lumparija je nedavno, nemara pa tudi pred sto leti, zaokrožila kakšno tako imenovano encomiendo.

Kjer je naletel na čisto ibersko kri, je bilo drugače: tam je bila zemlja skoraj praviloma komaj obdelana, velikanski kompleksi zemljišč so ležali kakor mrtvi, plevel je vladal, gosposčina je ubila podjetnost in celo dar za komandiranje smrdljivih Indijancev ali Zamorcev. Skrita revščina. Sedeli so ob lojenkah, gospe so imele metlišča v hrbtu, gospodar je razgrinjal pergamente, zoper katere ni bilo ugovora, pijača je prišla na mizo v kristalnih kozarcih, ampak natočilo se je le dvakrat. Alonso je vedel, kaj mu preostane. Plemičem je razlagal nekoristnost vztrajanja na mrtvi zemlji; na koncu je predlagal, naj odprodajo vsaj nekatere dele posestva in priporočal usluge svojega prijatelja Simona Pereza.

To se je dogajalo med La Guiro in Cumano.

Spoznal je goro Tarumquire in Podvetrne otoke.

Skrbel je za svoje in za Perezove posle, v mestu Nueva Barcelona pa se je nazadnje opremil tako, kot se raziskovalcu ali podjetniku njegovega kova spodobi. Ker je vedel, da bo kmalu zašel na nevarnejša ozemlja, si je omislil kar močno spremstvo. Iskal je med odpuščenimi vojaki ter našel štiri korenjake z izkušnjami.

Imenovali so se Ruiz, Mateo, Pepe in Ramón.

Orožje so imeli sami, a jim ga je še dokupil. Iz Caracasa je imel dva konjarja. Šest mož nekaj zaleže.

Tisti večer, ko se je v tržaškem salonu njegove dobrotnice prikazal mladi, čudni gospod Esteban, je starca zgrabil preplah, ki si ga sam ni znal razložiti, a je bil tako hud, da je padel v kričanje, nato pa celo v jok in stok in škripanje z zobmi. Angelca ga je odvela v njegovo kamro. Po žličkah mu je začela vsiljevati zvarek doktorja Papalisa, s katerim so ga navadno umirili. Nekaj je izpljuval, nekaj je požrl, kar je prišlo do želodca, se je prijelo, čez pol ure je bil ovčka. Megla okoli njega se je razsvetlila, vsaj to; preplah se ga je bil namreč polotil zato, ker nenadoma ni niti približno vedel, kje je, s kom, zakaj, od kdaj, strah ga je bilo kot otroka, če se izgubi; Papalisove kapljice, imenovane eliksir svetega Egidija, megle niso razgnale, pač pa so jo obarvale rožnato, da se je človek požvižgal na jasnino. Spodaj je gospodična Ines igrala valček. Angelca je kvačkala. Pravila je štorijo o nekem Lucijinem Jakobu: kako je s farovškega okna v Štanjelu ukradel pladenj z dvajsetimi krofi in jih za grmom v petih minutah požrl in kako so ga potlej farovski hlapci kar pri priči tako namahali, da je dal spet vse iz sebe. Angelca je znala tudi pesem, ki je opevala ta slavni dogodek.

— Ramónu nobeden do kolen! ji je stari skočil v pripoved. — Seveda nikar ne misli, češ, mogoče ni bil Indijanec, mogoče ni bil rdeč! Bil! Ko tisti tvoj kotliček, v katerem stepaš smetano, ampak ves pokončen, poštrgljan, škornji na biks, ja, majhen, nevaren, in če je pogledal naokrog in potipal korobač, so zamorci kar počepali. Ruiz pa karte! Še enkrat večji je bil od Ramóna in grozno mršav, govoril je, kot bi se mu kolcalo, streljal je hitreje. Oj, moji fantje, oj! Človek mora hlapca plačati, draga moja, prav je, da plačaš! Kdor zasluži, naj dobi! Ne boš se žuljil na sedlu za prazno figo! Tule hodite pol ure in se že zaletite v kakšen hrib, tam so travniki, da ti pride na misel morje. A boš mogoče rekla, da si kdaj videla tisoč glav goveje živine? In vse naše! Špansko, carissima! Mateo je bil sod. Tri dni brez hrane, njemu nič, niti pasu mu ni bilo treba zategniti. Ampak če je brcnil nesramnega peona ali razbojnika, ki smo ga ujeli, je vzdignil nogo hudičevo visoko in tisti pes se ni več pobral. Ne bom rekel, da niso včasih tudi kradli, ko jim je bila sila kupiti žensko. Oni po drugih, jaz po njih, lop! Brez zamere, gospodje lumpi! . . . Pepe je bil največja packa, škilast smrduh. Od vsake hrane mu je šlo na prdenje in največja vljudnost, kar je je zmožel, je bila, da je spuščal vetrove hkrati s konjem. Vse res, toda: kdo

je znal spretnije speljati telička iz črede? Kdo je prej navohal, kolikšno stražo ima kreolski baron, baraba pobarvana? Moram ti povedati, kako so se Kreoli razšopirili zoper prave Špance! Pepejevo prdenje ni omembe vredno, ko pomisliš, kaj so si drznili!

Tedaj se je Angelca razjezila in zarobantila; rekla je, da ne bo poslušala nespodobnega govorjenja in da je njegovi poganski hlapci čisto nič ne brigajo; sram ga bodi, naj pomisli, za kolikšnega gospoda se šteje.

Beseda je zalegla. Starec je začel vzdihovati in posegel po molitveniku. Čez čas je tako rahlo spregovoril v plamene na svečniku, da so komaj vzfrfotali.

— Angelca, tisti možaki so bili verni! Prosim, verjemi! Nobene kapelice nismo pustili v nemar. Včasih so cele ure klečali na pesku in molili. Ramón je ob mrku videl Devico Marijo na nebu, jokala je med zvezde, tako je pravil, in tudi on je jokal, kakor da se mu trga srce. Vsak svoj greh je pomnil. Grozanski pri lumparijah, Angelca, ampak tudi velikanski pri pokori! Celó če bi kazni ne bilo, če bi jim kakšen škof dal črno na belem, kako bojo v nebesih dobili odvezo, bi zlepa ne našli miru, ko bi se spomnili, da so užalili Devico in Jezusa. Španska religija in korobač za odpustek! To!

Angelca je odgriznila nitko garna.

— Kdor je izprijenec, je rekla zaničljivo, — je pač izprijenec, spodobni ljudje ga ne jemljejo v besedo; in pobožnjaški lopov je najhujši, boga skuša naplahtati, kot da je narednik pri huzarjih, bog pa prifrknjena kuharica, ki vse verjame!

Naslanjač je zaškripal, od sveč so zletele iskre.

— Kako, prosim? Kako?

— Govno pod prtičkom nič manj ne smrdi, don Alonso!

Starec je na moč osupnil. Skušal se je vzravnati v majestetično držo, a ni šlo.

— Res, lepo mi odgovarjate, Angelca! Hvala! Pristrčno se vam zahvaljujem za prijaznost!

Včasih jo je vikal, včasih tikal; vikanje je pomenilo nemilost. Očitno ga je znova zalival preplah, saj je stiskal pesti, z mreño zaraščeno levo oko je bolščalo, desno mu je poplesavalo.

— Prepovedujem vam, da bi žalili ljudi, ki so pustili življenje v španski službi! je srdito vlekkel sapo skoz nos. — Moji fantje so šli z mano čez drn in strn, skoz sneg, skoz ogenj, skoz dim, skoz kače, skoz sulice! Pokazali so, da so se naučili, kaj je čast in kri. Enega za drugim sem izgubil! Enega za drugim . . .

Angelca je malobrižno navrgla misel: kdor z mečem okrog hodi, bo od meča pokončan. Ni je poslušal, obrnil se je proti njenim rojakom, obsul jih je z zaničevanjem.

— Kakšni ljudje pa ste tukaj, prosim? Lächerlich, oj, ridicoloso! Potuhnjeni kramarji, ki noč in dan naklepajo sleparije, vsak za svojo stojnico, vsi zoper vse. Res ste lahko ponosni, da vam cesar kima, če mešetarite! Celó greh ima žig na riti, kajne? Pardon! Spoved je navadna inventura!

Računi! Procenti! Procentno procentni račun! Konto! Diskonto! Debet! Kredit! Ali mislite, da nisem nič opazil, ker sem star in brljav? Vsaj za vero imam posluh! No, in kakšna vera je primerna gospodom trgovcem? Trgovska! To! Cerkve imajo pro forma, seveda tudi Judje svoje, Turki, Bizantinci . . . kdo bi naštel?! Kar sem tu, jem golaž, ki je menda narodna jed. Da ni? Prav! Vseeno vam povem: célo tole mesto je nekakšen prismojen golaž v premajhni skledi!

Angelca ga je opazovala kakor pestrna, katere zlepa kaj ne zbeга, drobno se je nasmihala, ker je imela že dolgo opravka z njegovimi muhami, z njegovo starčevsko srboritostjo; predlagala mu je, naj vzame še malo Papalisovih kapljic.

— Grk naj jih sam požre, umazanec!

Zdravnika je preklinjal po indijansko; ona je vprašala:

— Ste že slišali, da je kupil hišo na Korzu, zraven sirarne?

Nato: — Gospod!

— Kaj?

Rekla je, da ne more razumeti, čemu je tako strupen in togoten in česa ga je pravzaprav strah. Poslušala je, kako piskaje zajema sapo.

— Strah, saj!

Začel si je ogledovati roke, pergamentno kožo, posejano s pegami, kot da te reči ne spadajo čisto k njemu; in medtem ko se je v salonu utrgalo smejanje ob neki polki, je dotorej spustil glas, da ga je varuška komaj razumela.

— Ne najdem se več. Kaj me je prignalo sem? S kom sem prišel? Kje bom umrl? Ali bom kmalu umrl, ko se mi tako temni? Saj ni samo zavoljo mreene na očesu! Včasih se mi zdi, da ne morem nikogar več razumeti, čeprav nisem gluhi. Tudi miru nimam. Stara coprница v Caracasu mi je narisala znamenja na torbe, pa se potlej nisem mogel ustaviti nikjer, prav nikjer. Vem, da sem ti že povedal! Moji fantje so se naučili kastiljsko. Tisto, kar sseljajo in brbljajo spodaj v salonu, tisto sploh ni španščina! Pse v Caracasu sem bolje razumel!

— Jeziki so se vam pač zamešali, je pripomnila ona. — V svetem pismu piše o Babiloncih. Kadar naši možje pridejo od vojakov, jih še župnik komaj razume. Res, nič posebnega!

Dolga tišina; potem so šle skoz brnenje večč besede, tanjše od kože na starčevih ustnicah:

— Temno je, ženska. Hladno je. Nesmiselno je. Prazno je. Pusto. Kot da me je bog stresel iz malhe, kot da me je spotoma izgubil. Bojim se. Ne vem, česa. Vsega. Zašel sem.

Pri Aroi so dvakrat za las odnesli celo glavo, ker so posestniki odkrili Alonsove ukane. Drugim se sploh ni zdelo vredno razmišljati o tem, kar je napletal, marveč so družčino gospoda pristava kratko malo nagnali kot cigane, ki utegnejo kaj ukrasti. Bolj ko je bilo od rok, bolj so bili kreoli objestni, in manj ko se je govorilo o oblasti, večja so bila posestva. O tem,

da bi bile meje kje natančno začrtane, niti govora. Vladala je velika širokosrčnost v dajanju in jemanju zemlje, pri živini so zaokrožali v stotice. Marsikateri haciendero je imel pol služinčadi pod orožjem, smejal se je na vsakršno omembo kraljevih ali kapitanovih pravic; sam je imel kapitane, pa se je na caracaške požvižgal. Alonsova karavana je pogosto bežala, še preden je prišla do hlevov, bole in zanke so padale konjem pod noge med hripavim režanjem gaučev, a ko se je, na primer, Ramón nekoč nekaj repenčil, so mu odstrelili pero s sombrera.

Ponekod so bile tudi manjše sitnosti z vojaščino. Ti vojaki v oddaljenih garnizijah so stradali, vsako živinče, ki bi se ga dalo pomolsti, bi jim prav prišlo, ampak pri Alonsu so se praviloma ušteli. Ne le da so njegovi korenjaki mimogrede ukrotili celo četo komisnih zajcev, celo takrat, ko se je spustil v parlamentiranje, je potegnil daljši konec, ker je imel v rokah poverilnice in navsezadnje tudi mošnjo.

Vojaki so bili drobna nadlega.

V tem ali onem mestecu je naletel na zastopnike Compañie guipuzcoane. Organizacija je razpadala, to so zdaj vsi vedeli, najbolje pa seveda agenti sami: nekateri so se vdali pijači, drugi so začeli na svoje. Alonso se je zdel preveč gosposki — navzlic rokomavhom, ki so ga spremljali — da bi drezali vanj. Pisma so se na poti proti Caracasu še raje izgubljala kot roba.

Ramóna je dvakrat poslal k Perezu. Mali srboritež je zadevo brezhibno opravil. Kakor da so sprehodi, je zmogel dolge ježe do prestolnice. Alonso mu je nekoč dejal, da je njegova desna roka, in da bi ga zato veselilo, če bi tudi po vrnitvi v Caracas ostala skupaj.

— Domnevati smem, da ti bom lahko ponudil prijetno in donosno službo.

Začudil se je, ko je videl, kakšno reakcijo je sprožila ponudba: mestic je po vojaško loputnil s petami, obenem pa se je ves nasršil, in prevzetnosti na njegovem obrazu se je pridružila čudna, žgoča žalobnost. Skrival je celo pogled, ki ga je ponavadi tako divje zabadal v ljudi. Rekel je, da se mu zdi nevarno vnaprej zarisavati življenja, marsikdo je samega sebe urekel, pri belem dnevu je padel v noč, to je sploh tako, kot bi med igro razkazoval karte. Skoraj jecljaje je začel praviti o nekem starcu, ki se ko zakleto pojavi v slehernem kraju, kamor pridejo; sredi stavka je odnehal.

Ruiz in Mateo sta si dala opraviti s konji, Pepe je potegnil križ čez cel obraz. Alonso ni več silil vanje. Preudaril je, da je pravzaprav docela sam na poti. Ker je imel ravno nekaj časa, se je odpravil po ulicah Aroe. Dan je bil tak, kakršnih je tod dosti doživel, a so ga vedno znova vznemirjali: pol neba v skoraj črnih oblakih, na drugi polovici pa strelja in bode niz slepečih zrcal, kot da je sonce dobilo mlade. Slavoloka tokrat ni ugledal.

Na nekem griču se je za hip ustavil. Razgled je bil velikanski. Tedaj ga je iz neznanih vzrokov, hipoma in kakor srh, obletela misel, da se neznana sila igra z njim. Dvojnika prepeljuje s seboj, ne vedoč, kateri je pravi Alonso.

Skoraj docela je pozabil, kakšen okus ima Španija in katerega dne se je, recimo, končala rekonkvista. Dvojnik kdaj pa kdaj sliši mamin glas med zvonovi. Vetrnice mlinov. Voha vodo z napajališča.

Latinščina je sredi llanosov cingljanje brez odmeva. Edino v sanjah se, kakor kvačkarija, sestavi heksameter, in Tacit je podoben ledenim rožam, ki so v davnih zimah openjale okna njegove izbe. Čigave?

Kar je bilo najbolj nenavadno: romanje mu je že zdavnaj vrglo dovolj denarja, pridobil si je več, kot je bil mogel upati, pa vendar se zdaj ni znal ustaviti in se obrniti nazaj. Neraziskane divjine so ga izzivale kakor veletok z vrtinci, ki jih je treba preplavati. Do kod bo priplaval, ta hip ni bilo važno. Nekje je zagotovo rob sveta. Posmehnil se je sam sebi, rekoč:

— Ko se pijanec sproži in začne plovo, zlepa ne najde domov; morda sem neke vrste pijanec.

To je bila na razgledišču v Aroi ura odločitve; sklenil je oditi daleč proti vzhodu, do roba llanosov, skoraj do pragozdnih področij.

Posle je hitro zaključil. V službi mu niso bili postavili nobenih rokov za vrnitev. Uradu je dostavil troje poslanic: same genealogije, pravniške igre v salamanškem slogu. Ni dvomil, da bojo ugajale, če jih bo kdo prebral.

Večji del pridobljenega denarja je že varno spravil v Caracas; kar bo morebiti docurelo, bo posladek. Tudi Perezove zadeve je uredil: preskrbel mu je — in celo s pogodbami in katastrskimi vpisi — mnoga zemljišča po bagatelni ceni, uredil mu je kupčije s kavo in kakavom, kjer so bili plantažniki sami nesposobni, posredoval mu je podatke o sladkornih mlinih, ki bi se jih dalo povezati v večje, učinkovitejše ekonomske enote.

Ruiz, Ramón, Mateo in Pepe so novico o pohodu sprejeli mirno in kot da gre vse v rok službe. Družčina je odkorakala k spovedi in obhajilu, prej pa k ženskam. Ko so prišli iz cerkve, je Mateo godrnjal, da so imeli smolo pri izbiri duhovnika. Alonso ga ni razumel, Ramón je pojasnil:

— Res je! Po mrličih smrdi in na levem očesu ne more vzdigniti veke.

— Kakšne stare babe!

Ruiz: — Mi gremo jutri na levo, on pa na levo oko miži!

— Na levo?

— Če stopiš iz gostilne.

Tisto, kar je bilo treba za odpravo nabaviti na novo, je stalo osemsto realov. Odrinili so osemnajstega marca.

O Alonsu lahko mirno rečemo, da ga ni obšla nobena slutnja, kaj se jim obeta, kako usodne, kako čudne reči jih čakajo na poti.

Po treh dneh so dosegli naselbino, ki je ni bilo na zemljevidu. Kadar so pozneje babjeverno molčali o tem kraju, je vsak zase tuhtal, ali nemara ostali vedo, kako se je imenoval; nihče se ni mogel spomniti, najsi je še tako vneto premleval imena vseh mogočih svetnikov. Zoprnosti so imeli od jutra. Kar takoj je začela pritiskati velikanska vročina, da jih je slabilo in da se je konjem delala milnata pena po koži; Ruizov serec je bil zmeden, Ruiz pa je ulomil vejo in mu jo držal nad glavo, ker ga je hotel vsaj do neke mere obvarovati bleščave. Sonce je kar planilo izza obzorja. Obroč

iz škrlatne megle se je sukali okoli oble. Sence, ki so jih jezdecji metali po ravnini, so bile prav tako rdeče, trepetale so skoz prah, kajti trava je bila posušena in se je drobila. Zemlja je bobnela pod kopiti. Našli so izvirek, toda v vodi je ležala crkovina, tele, kolikor se je dalo presoditi; živali niso marale piti, napojili so jih iz mehov. Ruiz je rekel, kakšen čudež je, da so ujede zgrešile mrhovino. Ptiče so pozneje videli v precejšnji oddaljenosti, kako se kakor težke sive cunje obračajo v soparici, kako se premetavajo, kako delajo kroge, spodaj pa so se črnile razkropljene črede. Veliko volov je ležalo. Včasih je bilo slišati posamično mukanje, kot da pijan črednik trobi na rog. Enega od pastirjev so srečali. Za seboj je vlačil zašiljen kol, s kakršnim skušajo gauči navrtati vodo; komaj jih je ugledal, se je spustil v beg: bil je sam, na njih se je bleščalo orožje. Opoldne so našli stožec iz kamnov, morda neke vrste kažipot. Ramón je razjahal, da bi si pogledal; ko se je sklonil, je iz kamnov šinila kača ter se zvila v svitek za napad. Ramón je bil znan ubijalec kač, tokrat pa je otrpnil, zmrznil, olesenel, tudi ostali so le zijali, kot bi strupenjača ne bila zaresna, kot bi bila privid; trajalo je; nato je Ramón mahoma odskočil, planil na konja in brezglavo oddirjal. Čez nekaj deset metrov se je ustavil. Srepel je mimo konjeve glave. Medtem je kača švignila nazaj med kamne. Alonso je poklical hlapca, nadaljevali so pot, ne da bi kdo upal omeniti dogodek, pri katerem se je srboriti korenjak tako čudno izkazal. Znoj se mu je obilno zlival po obrazu, česar pri njem niso bili vajeni, njegova koža je dobila malaričen nadih, ves se je ugreznil vase. Ruiz in Mateo sta ga pogledovala, kot da je bolnik. Pol ure pozneje so dospeli do izsušene struge in se razveselili dreves, ki so rasla na nasprotnem bregu. Mislili so, da bojo imeli priložnost počivati v senci; ker so bili obrnjeni proti soncu, so si zastrli oči, potem so nemudoma sprevideli, kaj je z gozdom: hrošči so do polovice objedli drevje. Slišali so hrestljanje. Jahali so mimo. Opazovali so gomazenje med vejami, gledali so, kako izginja listje, kako se v žarkih pobliskavajo kovinska krilca. Alonso se je — čeprav je bilo vse nekdanje daleč od njega — domislil predstojnikovega predavanja o hroščih, jasno se je celo spomnil nekaterih stavkov, recimo: »Hrošči, latinsko coleoptera, so največji narod med insekti. Vsako leto odkrijejo znanstveniki nova plemena, poznamo jih skoraj sto tisoč. Silni so. Ljudski rod pa . . . ljudski rod je šibak . . .« Ramón je prirnil konja zraven gospodarjevega; Alonso mu je ukazal, naj pove, kaj ga tišči. Tedaj je fant zamrmral, da taki hrošči prinašajo nesrečo. — Saj ni samo tisto, kar požro! Kadar se prikažejo, pride do pobojev v družinah. Tako so bratrance mojega očeta, s srpi. Pred štirimi dnevi sem pri spovedi opazil hrošča na patrovi kuti. Ampak, mi ne moremo nazaj . . . Preden mu je mogel Alonso odgovoriti, se je vrnil na čelo kolone, da bi vzpodbodel mulovodce. Ko so minili gozd, so našli gostejšo travo. Videla se je sled, kakor da je šlo tod krdelo jezdecjev. Ker je Mateo vedel, kako so podkovani vojaški konji, je bil sklep hitro napravljen, vendar so se čudili: vojska ponavadi ni rinila daleč iz garnizij. Našli so tudi mačeto z grbom, ki jo je bil nekdo pozabil na počivališču. Obroč okoli sonca se je

medtem spremenil v zobato kolo iz plamenov. Sence so jim postale kratke, besede hrapave, vse težje so prihajale čez izsušene ustnice. Pepe je navzlic škilavosti prvi opazil, da se ravnina vzdiguje. Res: kakor bi na eni strani privzdignil velikansko ploščo. Obzorje je bilo gladek polkrog, po katerem so posejani znaki in pismenke: skrivenčeni grmi in troje, četvero dreves brez listja. Prikazal se je tudi rob oblaka, ki je rasel tam zadaj. In iznad tega oblaka — Alonso je pozneje zatrjeval, da je res prišlo ko blisk — se je nemudoma pognala kvišku nekakšna barvasta, spočetka čisto meglena pahljača, nemara bi bilo primerneje reči frifotajoč kos oranžnega muslina, in kot da ga žene vročinski vzgon ali sapa, se je ta pajčolan potočil čez zahodno nebo, potlej pa je začel padati proti prihajačem: metulji. Zdelo se je, da je neznosno gosti zrak postal pravcata kaša, ko so se metulji zavrtinčili okoli njih. Konji so zadnje ure komaj krevsali čez planjavo, ob rdečem metezu so jeli plesati in ritati. Ramónov lisec, ki se je ukopal, ker je bil indijanske pasme, je tiho rezgetaje opletal z glavo, a na obraz njegovega gospodarja so za hip sedle tri živali, videti je bilo, kakor bi tjakaj kanile tri kaplje krvi.

Trditi smemo, da je Alonso v prihodnjih časih postal precej izveden metuljar, vendar se mu ni nikoli posrečilo odkriti, s kakšno pasmo metuljev so imeli tistikrat opravka; prav tako si ni uspel razložiti drugih pojavov: hitrosti, s katero so živali priletele, velikosti roja, ure, izginotja.

Rdeči metež je odnehal enako urno, kot se je bil vsul. Ramón je takrat objездil tovariše in Alonsa, držal se je za glavič sedla, ki je bilo starinsko, visoko, pravo špansko sedlo, komaj slišno je godrnjal: — Če bi kaj prišlo, mi tisto, kar imam na sebi, pustite! Kar imam . . . vse . . .

Komaj je dogovoril, se je smrdljivi Pepe stegnul v stremenih, zavihтел korobač pa ko obsedenec zakričal:

— Koga kličeš, osel! Katerega hudiča kličeš?! Kdo te je prosil?!

Ruiz in Mateo sta mlela z zobmi in prikimavala. Kar se je zgodilo, je bilo več ko nenavadno: Ramón je bil primus inter pares, kot je Alonso imenoval njegov položaj, bali so se ga, Pepe je torej moral imeti močne razloge, da se je upal spustiti v zmerjanje. Tudi Ramónova reakcija je bila nepričakovana: še globlje se je sklonil nad sedelni glavič, mišice na licih so mu trznile, kakor da ga koljejo krči, podbodel je konja in se odzibal k mezgom. Od tam se je kmalu slišalo bevskaajoče psovanje: tovariši so se razmajali, leni tovarniki pa jih niso pritrdili.

Alonsova ura je kazala tri popoldne.

Ob štirih so prišli do nekakšnega roba. Pred njimi je bila soteska, široka približno dva kilometra; bržkone se je bil v davnini prenapeti llano razkral. Natanko za nosom, na drugi strani, so ugledali naselje.

Nekdo je rekel, da je gorelo.

Stavbe so bile prilepljene na razdrapano brežino kot gnezdo, nad petimi ali šestimi hišami je stal dim, tenki in hitro razblinjajoči se svitki saj; očitno je minilo precej časa, kar je požar jenjal, ponekod pa je še tlelo. Iz oblaka, ki se je kakor velikanska biserna školjka bočil čez strehe, so

drli žarki. Ptiči so krožili ob robovih kanjona, kdaj pa kdaj je kateri zavreščal, sicer je bilo vse tiho.

Spustili so se po stezi.

Tam, kje se je pot izravnala, so uzrli polja koruze. Obakraj kolovoza je bila pomendrana od konjskih kopit, a tisto, kar je ostalo, je bilo tako in tako nič prida, suša je opravila svoje, za prst debele razpoke so preprezale zemljo. Prišli so do neke ograde. Smrdelo je. Našli so gnijočo drobovino, nato pa sledove ognjev, rogovile za ražnje, naokrog so bile razsejane prašičje in ovčje kosti, cunje, krma. Mateo je v travi odkril podobico guadelupske Madone ter jo vtaknil v žep. Štirje jastrebi so preleteli in jih za hip pokrili s cunjasto senco; Alonso ni dovolil, da bi kdo streljal na njih.

Vzpon na drugo stran, do naselja, je bil sorazmerno položen, pot se je zvila v štirih ovinkih. Soteska je vračala peket kopit. Potem so zašli pod hiše in na nekakšno ulico, po kateri je padala svetloba. Ob vogalu je pisalo, kako se kraj imenuje. (Ni res, da si nihče od njih ni zapomnil tega imena, Alonso si ga je, a ga je potisnil proti dnu spomina; apno na črnem kamnu: San Miguel de Escalada; svetnik njegove rodbine, tisti, ki je imel tako neznansko grd kip.) Med kamni cestišča je poganjala trava, ampak tudi vse stavbe je obraščalo ščavje, srobot, koprive. Nekaj je bilo zidanih hiš, drugo so bile z ilovico premazane barake in trstične kolibe. Odkrili so prvo pogorišče. Vonj po smodu se je vlekel prek praga, primešan mu je bil sladikasti zadah mrhovine, zato so konji prhali. Alonso se je sklonil v sedlu. Strehe ni bilo več, svetloba je lila v notranjščino. Tam je bil neki človek skoz dlani pribit k steni; ogenj mu je osmodil obleko s telesa, prav tako polovico mesa, da so se kazale kosti, obraz pa je imel obrnjen proti vходу, mehurjast, toda cel, režanje je razkrivalo zobe, ki so se lesketali v sivkasti luči; Alonso ni imel izkušenj, sicer bi vedel, da se včasih ravno najbolj izmučenim mrličem naredi smehljaj.

Mateo je mahnil gospodarjevega konja.

— Dosti!

Hlapci so gospoda vzeli medse, kot da je potreben varstva; in ko so se upotili vkreber, je Alonso zaslišal, kako Ramón ihtavo mrmra predse nekakšne grožnje ali psovke; ukazal mu je, naj pove na glas; Ramón se je res presukal v sedlu, oči so mu prismuknjeno žarele iz sence pod slamnikom.

— Reži se, seveda! je brez zveze zakričal. — Mrliči imajo tako navado! A mislite, da se vi ne boste režali?

Nikjer niso uzrli žive duše.

Nekatere kolibe so bile zapahnjene, na drugih so se vrata zibala v prepihu. Tišina je kakor železna pokrivača pritiskala vas in sotesko, le včasih so zaslišali jastrebe in revno čivkanje izgubljenih piščancev. Pred drugim pogoriščem je bila po cesti razmetana vsakovrstna šara: cunje, zajemalke, žrmlje, skodele, razparane vreče s sledovi koruznega zdroba. Tedaj je eden od mezarjev prislonil dlani k ustom in zaklical:

— Hej, kje je kdo?

Pepe ga je na vso moč oplazil z bičem; Mateo je prikimal, mrmraje nekaj o trapastem skopljencu iz Caracasa. Opazili so vodnjak, pravzaprav zbiralnik za kapnico; vitel je bil odvit; ko so se tovorniki začeli gnesti tja, jih je Ruiz odgnal, ker si je hotel zadevo najprej ogledati. Nad vodo se je zibalo truplo obešenega cucka, nekdo ga je bil nataknil na verigo namesto keblice.

Prišli so do vrha in tam se je v oslepljujoči bleščavi odprl prazen trgec. Na prvi hiši je bil napis: »tukej. je. biu. rodrigo. 5. polk.« Spodaj je pisanja nekaj bolj večča roka pristavila: »Vse pojahal, tudi kozo!« Kjer se je prostor iztekal, je stala tako neznatna cerkev, da so jo komaj spoznali med hišami. Zavili so v tisto smer. Prah, ki so ga vzdigovali jahači, se je vrtinčil do slemen, kajti hiše so bile pravzaprav kolibe, zavite v molčanje in težke smradove.

Pri zvoniku so se ustavili.

— Nekdo je zgoraj, je ugotovil Ruiz.

Gospodar si je zaslonil oči — nad križem je sonce grizlo oblak — in tudi njemu se je zazdelo, da se v linah premika črna prikazen, katere pa ni mogoče pošteno uloviti s pogledom, ker je urna ko podlasica. Bega-joča senca v nasprotni svetlobi, človeška, edina človeku podobna stvar v mrtvem mestu. Vznemirili so se. Tisti iz Caracasa so tleskali z biči. Začeli so kričati. Vsi so bili hripavi. Videli so konec nosa za robom zidu.

Potem se je mahoma oglasil zvon; bil je komajda zvonec, ampak zvonar, tista temna žverca, je bil obseden, saj je kembelj tolikanj hitro tleskal po napočeni kovini, da so se odmevi srečavali in zaletavali ob stenah soteske. Klenk! Klenk! Klenk! je nabijalo.

Alonso je čutil bolečino, razpeto čez vso lobanjo; pot mu je prilepil obleko k telesu, rahlo se mu je vrtelo v glavi, od zvonjenja mu je kri še hitreje, še bolj svinčeno udarjala v ude; kar je doživel od jutra, je bilo kot nore sanje, ki jih mora prekiniti, če hoče ohraniti pamet in dušo.

— Pojdite ponj! je ukazal.

Ramón je stopil naprej, Mateo pa ga je zadržal. Rekel je, da bo on opravil; Pepe naj vlomi vrata; ni bilo potrebno, vrata so bila samo trhla lesa, ki se je kar posula pod udarcem škornja. Mateo je šel gor; zvon je kmalu obstal; nekaj trenutkov pozneje so slišali škripanje ter ječanje stopnic.

— Kdo je?

— Župnik! je odgovoril Mateo.

Prikazala sta se. Ogromni hlapec je možička skoraj nosil, varno ga je postavil pred Alonsa in pritisnil dlan na prsi, kot da se opravičuje. Mezgarji so medtem posedli v prah.

Bil je komaj večji od kakšnega trinajstletnega fanta, bil je do greha suh, bil je tudi bos, ampak ne od včeraj, saj je imel pravcate škornje iz umazanije. Lasje so mu rasli daleč čez ovratnik in v sivih štrenah so tičale smeti. Dva gumba sta manjkala na talarju, eden je bingljjal. Ob pogledu na orožje je iz žepa povlekel križ ter si ga nastavil pred obraz. Kakor za obrambo.

Pristav je skušal biti prijazen.

— Oprostite, častiti, po nerodnosti se je zgodilo . . . Dovolite, da se predstavim!

Alonso je povedal svoje ime, položaj in približno opravke, zavoljo katerih hodi po deželi; nato je zakoračil naprej, da bi poljubil križ v duhovnikovih roki. Ko se je sklonil, je oni odskočil, pri tem pa je z glavo butnil ob zid. Tresel se je po celem telesu, krčil je prste na nogah; ker mu je sonce svetilo izza hrbta, se je zdel njegov obraz zamolklo bronzen, indijanski tudi zavoljo kopastih ličnic, toda oči so bile svetle in nemirne kakor voda, skoz katero se podi jata prestrašenih rib.

Nobenega glasu ni dal od sebe.

— Gluh je! je zaklical nekdo iz ozadja.

Alonso ga je pobaral, če bi mu bilo nemara ljubše, da se pomenita v senci, v sobi, na samem; ker tudi na to ni dobil odgovora, se ga je jela lotevati nestrpnost.

Rekel je, da kot plemič in uradnik terja pojasnilo o stanju, ki mu je priča v naselju. Vas je prazna kot po kugi. Očitno se je zgodila nesreča. Videli so pogorišča. Kdo je požigal? Mrtvi cucki zastrupljajo vodnjake.

— Pojasnite vendar!

Duhovnik je pritiskal hrbet ob zid zvonika, z boso nogo je brodil po prahu, molčal je. Njegov nasprotnik je zmeraj bolj drsel v jezo. Klavdivci sta mu tolkli v senceh. Predstavil se je, torej bi moral še sam izvedeti ime cenjenega sogovornika. Kako da je v neki požgani hiši umorjen in tako rekoč spečen človek? Komu je prišlo kaj takega na misel? Čemu je gospod župnik začel potrkavati, ko je njega in njegove spremljevalce zagledal pod zvonikom? Ali je koga klical? Koga? Kje so vsi ljudje? Ali ne ve? Kdo naj ve, če ne on?

Glas je lezel kvišku in se odbijal od pročelij hiš na trgu. Alonso je bilo mučno, ker ni znal obrzdati togote; skoraj si ni upal pogledati Ramóna in Ruiza. Ko je obmolknil, je bilo slišati rahlo hrzanje konj.

— Kot kaže, mi ne boste odgovorili?

Tedaj je župnik požrl slino, spregovoril je: bilo je nekakšno hropenje in zaletavo jecljanje; hkrati je skrtil oči, križec pa je od ustnic prenesel k prsim, kjer ga je vtisnil v sukno zasvinjane sutane. Zatrjeval je, da ne more dati nobenih podatkov, njega naj nikar ne sprašujejo. Bolan je, mrzlica razsaja, ves teden je ležal, slama je zgnila pod njim. Nikamor ni hodil. Slabe noge ima. V hiši je tičal noč in dan. Vreme je nezdravo, celo za zdrave. Sčasoma vsakogar stisne. Slabo sliši. In vidi tudi komaj kaj, samo največje črke v misalu. Ne dobi človeka za postrežbo. To so divji kraji, kdor pride sem, je zapečaten. Tu je konec sveta, hudičeva zadnjica.

— Ne morem se brigati za vse, gospod kapitan, nimam moči, pustite me na miru!

— Kako?

— Ni mi znano, kaj se je zgodilo! Ne vem! Ne, čisto nič ne vem, gospod kapitan!

Alonso se je dotaknil korobača.

— Nisem kapitan! je zasekal. — Zapomnite si vendar, kdo sem!

Nekakšen porog: — Niste? Vseeno! Tamle je moja hiša, rad bi šel domov, prosim.

— Ne!

Župnik je dvignil pogled: ribe v zenici so se ustavile; sopihal je, grizoč si ustnice, a med potezami na njegovem umazanem mestiškem obrazu se je dalo prebrati, da postaja sovražstvo močnejše od strahu. Nepričakovano je kriknil, kako je res gnusno, če mečeš laž na kup k drugim grehom, če se sprenevedaš vpricho strahote.

— O čem pa zdaj govorite?

Glas, ki je bil glas fantka, je bil mahoma rezek in zvočen, segel je do konca trga.

— Mar ni vse opravljeno, gospod? Počiščeno? Kaj bi še radi? Lova je konec. Nikogar ne bo, dokler boste vi. Od jutra zvonim. Nič! Pojdite proč! Pojdite v božjem ali hudičevem imenu! Nikar me ne sprašujte! Nekoč sem bil frančiškan, zato se imenujem fray Francisco. Rajši sem prišel sem za župnika, nesrečnež. Torej: fray Francisco mi pravijo. To ste hoteli slišati. Spodobi se, pravite. Povedal sem vam. Vašega imena pa si nočem zapomniti, kapitan! Ne! Nočem! Nočem!

Alonso se je ozrl naokrog, kot bi iskal pomoč; gledal je svoje prepotene, dotolčene spremljevalce, ki so se valjali po prahu ali pa so stali v prigravici kakor kaki možici iz streljarne: hotel je, da mu odgovorijo, kje so, in pri čem pravzaprav so, če že ne more iztisniti ničesar razumnega črnemu čuku pred seboj.

Isti trenutek se je iz gruče oprod sprožil Ramón.

Kakor vedno, je bil videti čistejši in bolj urejen od ostalih. Orožje, kar ga je imel na sebi, je podal Mateu, da mu ga pridrži, potem pa se je s sklonjeno glavo napotil k duhovniku ter upognil koleno, proseč blagoslova. V taki drži je obstal. Pravi vitez, je nehote prešinilo Alonsa. Nihče od navzočih ni nikoli pozabil, kakšna zamolkla svetloba je tedaj ležala na njegovem obrazu, kakšna zbranost mu je vezala poteze, in nihče si tudi nikoli ni umel pojasniti, kaj se je zgodilo, da je srboriti mož, strah nesramnih zamorcev, kakor prvoobhajanec šepetal, ko je župnikova dlan oklevaje zdrsnila na njegovo teme; ugibali so, Ruiz, recimo, je pozneje rekel: — Od jutra je vedel, in če veš...

Stavki, ki jih je govoril župniku, so stali vsaksebi, vendar so prihajali iz ene same nuje.

Prisega, da niso vojaki, čeprav je marsikateri od njih to bil, ampak tisti časi so pozabljeni in grehi kraljevi;

spremljajo gospoda uradnika, ki se je odpravil na pot z miroljubnimi nameni;

nikogar niso prikrajšali za življenje, pazili so na device in matere; kadar so bili surovi, ni šlo drugače;

redno hodijo k spovedi in obhajilu, tudi za ta večer on, Ramón, prosi svete spovedi;

od jutra so se pehali čez llanos, bil je najtežji dan, kar jih pomnijo, vročina jih je mlatila, srečali so mutastega pastirja, sam Ramón je pobegnil pred kačo, kar je bilo zanj znamenje, videli so hrošče, ki so njegovi družini zmerom prinašali nesrečo, dobro uro od soteske so zašli v oblak krvavih metuljev;

ko se jim je obetal počitek, so odkrili tole mrtvo naselje, zadnje znamenje;

zato je potreben blagoslova, ki naj seže na oni svet, če je na tem prepozno.

Oba z župnikom sta bila majhna, ker pa je Ramón pripogibal koleno, mu je glava ves čas tičala pod dlanjo. Fray Franciscova roka je trepetala. Sklonil se je, da bi fantu videl obraz. Oči, o katerih je bil zatrjeval, da mu ne služijo dobro, so hlastno prebirale med potezami. Napravil je znamenje križa, potlej je Ramona potegnil kvišku in se obrnil vstran, nato še proti oblaku, kakor da bo napovedal vreme: oblak ni več rasel, sonce se je podobno gorečemu kolovratu, obračalo nad njegovim zgornjim robom. Ponovil je besede blagoslova. Zamrmral je tudi, kako kača ni vsekdar znamenje, ki bi se ga bilo bati. Metulji so prileteli od reke Apure in bojo poginili na planjavi.

Ker niso vojaki, bo odgovarjal.

Ramón se je s priklonom umaknil. Ko se je vrnil med tovariše, se ni menil za to, da mu nihče ne vrne pogleda. Kot bi bil že nekje drugje.

Duhovnik se je približal Alonsu. Capljal je, smešno majhne sledi so ostajale v prahu. Senca, ki jo je metal, je pokrila komaj polovico prista-vovega telesa. Gledal je za prst mimo njegove glave, in ribice, s katerimi so bile obljudene svetle zenice, so se strnile v migljajočo megličasto črto.

Razsekana pripoved:

Prijahali so včeraj ob zori. Spodaj v soteski so pomendrali koruzo. S koruzo je križ. Saj ste menda videli. Tam so imeli gostijo. Pastir je priletel gor, ko jim je ušel. Zlomili so mu obe roki in za vrat so mu obesili ovnovo glavo. Rekel sem ljudem, naj ne bežijo, da morda ne bo hudega, da se bomo pomenili. Norec! Slepec! Nesreča, oj, nesreča božja! Nekaj jih je ubogalo, povečini pa so ušli, ker so rekli, da se je pred vojakom zmeraj treba skriti. Potem so pridrli sem gor. Našli so pijačo. Hotel sem govoriti z njimi. Neki oficir je strašno kričal, ko je videl prazne hiše. Hotel sem govoriti z njim, prinesel sem velik križ iz cerkve, da bi ga umiril, ampak tisti oficir je imel dva psa in jih je spustil vame. Najprej so ubili malega Simona. Videl sem. Mene so nagnali v kaščo. Z mušketo so streljali na vrata. Oficir se je drl: »Boste videli, da Španija še ni crknila!« Potem so zažgali prvo hišo. Priletel je neki fant in povedal, kako so Juana Russa z žebliji pribili k steni. Tam so tudi podnetili. Tri ženske so staknili: dve devici, eno nosečo. Vas je imela čredo prašičev in trop ovac. Vse je šlo. Opoldne je gorelo na petih koncih. Pod noč so odhajali. Tako, gospod . . . Danes sem od jutra zvonil, da bi

priklical ljudi, da bi se vrnili. Zvonil sem tudi, ko ste vi prihajali. Iz strahu. Tako sem bil zmeden.

— Kakšni vojaki so bili to? je s težavo vprašal Alonso in pogoltnil slino.

— Slišal sem, kako so kričali nekaj o 5. polku. Ali ni vseeno? Vojaki pač. Najeli so jih. Slabe plače imajo, včasih so v zaostanku za cele mesece, pa so veseli, če dobijo delo. Oj, gospod moj!

Alonso se je ozrl naokrog, hotel je pojasniti; našel je same zaprte obraze, na katerih sta se prah in znoj sprijemala v skorjo. Prismojen prived mu je zletel skozi domišljijo: lepantsko brodovje in Aguirrov splav na Amazonasu. Vprašal je, kdo najema vojake. Fray Francisco je bil nekako začuden.

— Compañia vendar!

— Katera?

— Compañia guipuzcoana.

— Zakaj?

— Zmenili so se z don Cristobalom Guirom.

Župnik je nedoločno stegnil roko proti zahodu, menda je hotel pokazati, kje je doma don Cristobal Guira. Povedal je o velikanskem posestvu. Sam ga še ni videl. Mnogo tisoč glav živine imajo in tudi orne zemlje, da je ne objahaš v treh dneh. Slikal je bogastvo za obzorjem, zvenelo je, kakor bi sestradan človek opisoval svatbo.

— Kaj ima pri tem Compañia?

— Šli so v španovijo z blagorodnim gospodom Aguirom. Vse mu odkupijo. Marsikdo, sem slišal, ne mara poslov s Compañio. Ne vem. Ne vem. Kaj bi jaz vedel?!

— Govorila sva o vojakih . . .

Težak nasmeh: — Preveč zemlje in premalo ljudi. Delavcev ni. Vse naokrog iščejo, celo čiste Indijance so jemali. Lani so prvič prišli k nam, da bi koga pregovorili, bili so trije gospodje od Compañie in nekaj hlapcev don Cristobala. Jaz sem rekel fantom, naj grejo, naj poskusijo, ker je tukaj revščina. Grozansko so se namnožili. Vse to ne more biti sito, ampak več ko je stradanja, več je otrok.

Potem je povedal, kako so nedavno štirje od tistih, ki so bili odšli, pribežali nazaj. Nekakšne denarje so jim dali o božiču, potem nič več, hrano pa enkrat dnevno. Izsuševali so močvirja, sekali so trs, orali so ledino, nosili so meter in pol visoke vreče, jedli so kašo, čez noč so jih zapirali v velike staje, bolezen so jim izganjali s privezovanjem na kol.

Fray Francisco se je ustavil v pripovedi. Z bosimi nogami je razgrebal prah, glas mu je malce nihal, ko je pripomnil:

— To so kristjani, gospod . . . to so vendar kristjani.

Alonso: — Še zmeraj ne razumem! Nekdo med nami je nor! Kaj je z vojsko, za božjo voljo?!

— Nihče ni hotel več tja. Rekli so: nismo živina, še konji imajo pri njih boljše. Compañia je trpela škodo. Brez delavcev. Don Guira je trpel

škodo. No, tako pač najameš vojsko, da bi ti prignala ljudi. In kako gre ta reč, če ljudje ne marajo, ste sami videli.

Alonso je zajel sapo, vroči zrak, prepojen s smradom živalskih in človeških teles, pa tudi s težkim vonjem, ki je prihajal iz kolib na trgu. Stale so kakor kulise na zapuščenem odru; ker se je sonce medtem nagnilo, so sence enih začele pokrivati pročelja drugih. Upehanost. Alonso je čutil, da ga noge ne držijo prav dobro. Slišal je, kako konj pušča vodo. Lastna glava mu je visela nad glavo. Čeprav se je naprezal, čeravno je lovil misli, ni našel besede, da bi jo rekel fray Franciscu.

Ramón pa je nekaj rekel, vzravnal kot na paradi.

Rekel je: — Saj niste vi krivi, gospod župnik!

— Rad bi šel domov, prosim!

Še enkrat: — Niste krivi!

Takrat se je duhovnikov obraz na mah spremenil in sprevrgel: ustnice, ki jih je dotlej stiskal, so drobno zadrgetale, koža na licih se je napela, uprti pogled je postal povsem kalen.

— Kriv! je zaječal in potem je govoril hitro in tako, kot da mu nekdo ožema dušo. — Sveti Frančišek ve! Kaj pa sem jim ubijal v glavo dan na dan?! Ponižnost in ubogljivost! Da ne bi bili živina. In Juan Russo, tisti, ki so ga pribili na zid, me je res poslušal... Krstil sem jih. Obhajal sem jih. Poročal. Pokopaval. Od njihove revščine sem živel, slabo, ampak vendarle. Sam sem ostal, kako bo, ko se vrnejo? Kaj jim bom rekel? Da so Jezusa ravno tako vojaki? Da je mogoče za pokoro? Da jih je tako in tako preveč na svetu? Ali naj razlagam, češ, Compañía ni Cerkev, še država ne? Kako razložiti, česar sam ne razumem? Bo šlo v njihove trde buče, da ima don Cristobal Guista tri duhovnike, ki mu kar doma in sproti kidajo grehe! Spominjam se ene svoje pridige: Milost je stalno in povsod na svetu! Jo je kdaj kateri videl? In čigav je sploh svet? Španski? Kakšna je Španija? Kje je Španija? Lahko si odgovorijo, da na špici sablje, mogoče v smrdljivih stajah, kjer so bili zaprti. Pridnim pomagata bog in Devica, seveda tudi svetniki! Kam pa se je skrilo tistih tisoč in še tisoč španskih svetnikov, ko so prihajali vojaki 5. polka? Učil sem jih moliti zoper ujme. Zoper katere Gospod in vojak prideta kot kobilice, kot mrzlica, kot hrošči, le da sta hujša... Nobene razlage nimam pri roki. Nisem jim pomagal, cvilil sem, ko bi moral rjoveti, podelal sem se v hlače, nobene koristi od mene, kvečjemu... Tako je bilo. Tako bo vedno.

Kratek molk, potem:

— Navsezadnje me ne bo nihče nič vprašal. Privlekli se bojo iz jam, iz grmovja. Molčali bojo. In na molčanje je najbolj težko odgovoriti.

Tako je povedal fray Francisco. Ni še prav odgovoril, ko se je zaslišalo:

— Milost *mora* biti!

Vsi so pozijali v Ramóna, ki pa se je takoj nato mirno lotil opravek z nastanitvijo. Ni se dalo več odlašati, saj so bili ljudje in živina res potrebni vode, hrane ter počitka; dan se je nagnil, noč je v takih krajih zavrata in tudi jutrišnja pot jim ni obetala veselice. Pozneje se Alonso nikoli ni mogel

spomniti — vsaj natanko ne — kako so se stvari odvijale. Ohranil je približno zvezo dogodkov in nekaj slik.

Skoraj vse, kar lahko navedemo, je iz druge roke, čeprav je zapisano v Alonsovi beležnici; seveda pa tam manjkajo nekatera meteorološka opazovanja in druge nادرnosti.

Poročilo.

Alonso je dobil prenočišče v župnišču. Hiša se je majala pod koraki, pod je bil phana zemlja, nekaj cunj je viselo na žeblih. Duhovnik je ponudil žganje in svoj pograd; ker je bila slama res gnila, se je pristav odločil prenočiti na tleh. Žganja ni odklonil, tudi se je razveselil oljenke.

Pozneje je vstopil Ramón in ponovil prošnjo, da se spove gospodu župniku; odšla sta v cerkev.

Spremljevalci so se namestili na prostranem, silno umazanem dvorišču. Kašča je bila prazna, našli pa so si ovco. Ruizu, Mateu in Pepeu je neki mulat ulovil tri kokoši, ki so jih spekli na posebnem ognju, malce stran od mezarjev.

Za hip je bilo čutiti veter iz globeli. Oblak na zahodu se je zgrbil, ko je sonce zašlo, postal je podoben gbrri. Na vzhodu so brstele motne, nevarno mežikajoče zvezde.

Našli so vodnjak brez mrhovine.

Ob Ramónovi vrnitvi iz cerkve — župnik je obstal pri vratih in ga nepremično gledal — je Alonso izrekel svojemu pomočniku, svoji desni roki, kot je govoril, vse priznanje za opravljeno delo. Ker je nekaj popil, ni dojel, da se Ramón vede kakor ljudje ob slovesu, poleg tega je bila oljenka šibko svetilo. Hlapec je zagotovil, da bo pazil na varnost, noč je njegova; nato je odšel. Fray Francisco je pustil vrata odprta, naslanjal se je na podboj, strmeč v mrak, ko pa je zaslišal, kako si gost razgrinja odejo, je nemudoma krenil k pogradu in oblečen legel. Lučko sta pustila goreti.

Prvi, ki je imel naslednji dan kaj poročati, je bil Ruiz. Dolgin se je včasih otepal z nespečnostjo, tako tudi tisto noč, morda ravno zaradi prevelike utrujenosti. Zlezal je na zid ob koncu dvorišča. Na kamnu je brusil nožek in buljil v noč. Tedaj se mu je nenadoma zazdelo, kot bi videl na nasprotnem bregu kanjona in na dnu soteske nekakšne premikajoče se plamenčke. Presodil je, da ga trapijo prikazni, ki jih je bil videl čez dan. Vročica.

Marsikaj se je zgodilo.

Posula se je škarpa pod hišo na zgornjem koncu naselja. Kamenje je padalo v presledkih.

Zoper vsako pamet, zoper izkušnjo: jastreb je priletel po temi in prhnil čez streho.

Mateo, tako je trdil pozneje, je večkrat slišal uro, kako bije; razen ure v gospodarjevem žepu, ni bilo daleč naokrog nobene, tudi na zvoniku je niso premogli; tem manj mu je bilo verjeti, ko je pravil, da je po vsakem odbitju neki oddaljeni glas jokaje povedal drug, drugačen čas.

Ramóna ni bilo med spavači na dvorišču. Nadzoroval je okoliš, le kdaj pa kdaj je tiho prišel in pregledal, če je z živalmi vse v redu. Pazil je tudi na vreme. Komaj so se zvezde do kraja razcvetele, je oblak na zahodu začel spet rasti in je rasel in se bočil, kakor da ga napihuje neviden veter: požiral je zvezde in žametno jasnino med njimi. Bilo je skoraj prav tako vroče, kot za dne.

Celo Pepe je nekaj slišal. Kaj? so ga spraševali. Tega, da bi njega dajala nespečnost, ni verjel niti najbolj zabit mulovodec, a so ga v svojo zabavo vlekli za jezik. Slišal je ropotanje iz kleti, kjer je, po njegovi sodbi, župnik zakopaval zaklad. Hiša sploh ni imela kleti.

Moral je počiti.

Najprej neurje.

Župnik, zviti kakor jazbec, je stokal; ko je videl, da Alonso strmi proti okencu, ga je prosil, naj mu pove, koliko je ura. Bilo je pol dveh.

Ob vrata je udaril Ramónov glas, ki je naganjal ljudi v kaščo in staje.

Alonsova beležnica: »Neurje se je skuhalo v nekaj minutah. V teh krajih je zmerom tako. Grozovito grmenje. Zaradi soteske odmevi, dolgotrajni. Tisti oblak, ki smo ga ves dan gledali, se je najprej napihnil, potem pa povesel od lastne teže. Veter. Skril na strehi brenči kot kakšno debelo listje. Trije kamni, s katerimi je obtežena streha, se skotalijo dol. Ramón skuša spraviti ljudi in živino pod streho. Bliski letajo čez pol neba. Župnik čepi na slami in me gleda. V svetlobi oljenke, ki miglja med nama, je podoben malaričnemu fantiču, čeprav ima sive lase. Na mojo opombo, da navsezadnje ne bo prvikrat doživel nevihte, ne odgovori. Stoka, kot bi imel družino nekje na poti; če premislim, jo ima res. Kmalu se je strahovito ulilo. Trajalo je eno uro.«

Iz kašče so možje zijali v bobneči naliv, v goste srebrne zastore vode, v megličasto pršavico, v izparine, čepeli ali ležali so zraven sedel, medtem pa je Ruiz, o katerem je veljalo, da mu moraš vsako besedo odkupiti, nepričakovano začel pripovedovati zgodbo o nekem otroku na otoku sredi poplavljenih ravnine: kako so mu velike ptice tri dni odmetavale hrano, da se je preživel, da so bile tiste ptice pravzaprav angeli. Ramón je tiho poslušal.

Prenehalo je skorajda hitreje, kot se je bilo napravilo, toda zvezde, ki so se prikazale, niso imele pravega blišča.

Župnik je klečal na pogradu. Sredi molitve je obrnil glavo proti gostu ter zamomljal:

— Ob setvi niso zažgali zadnjega zrnja... Taka stvar se maščuje!

Alonso je postal osoren; omenil je, kako ga zbode, če iz duhovnikovih ust sliši vraževernosti; svetoval je, naj skušata še malo spati. Njemu je uspelo, celo sanjal je: Isabela je v prostrani in docela prazni sobi razstirala platno. Platno je bilo bolj belo od stene, najbolj belo pa je bilo njeno lice. Smehljala se je. Izpod stropa je priletel jastreb in ji sedel k nogam. Od časa do časa je nagajivo šavsnil v rob Isabelinega krila in ji ga privzdignil vse do mednožja. Alonso se je čudil: Isabeline noge so bile na las podobne

nogam njegove perice Cuñe, bakrene in opredene z žilami. — Miruj, no! se je sklonila k jastrebu. — Oče je dobil zeta in velikansko odlikovanje, ampak vojaki so posilili mamó, zato zdaj piše pismo cesarju v Avstrijo. Premenjati ji moram rjuhe.

Mnogi so prihodnje dni trdili, da so pred svitom slišali korake na trgu in pred hišo, capljanje večjega števila ljudi.

Prav takrat se je v zvoniku utrgal zvon in z brenčečim truščem padel po stopnicah. Medtem ko je odmevalo, je izza dvoriščnega zidu zarezal krik:

— Stoj! Stoj, pravim! Počakaj!

Ljudje so skakali kvišku in se opasovali, Ramón pa je tekel čez trg in nato čez neka dvorišča, kjer je topot njegovih korakov hitro ugasnil.

Fray Francisco se je med vstajanjem zamajal, podoben pijancu, ki mu pijača še ni izvrela; in ker je njegova roka trepetala, je Alonso pograbil svetilko; nato sta odpahnila vrata. Tema se je redčila, no, podrobnosti vendarle ni bilo mogoče razločiti, duhovnik je prosil gosta, naj mu posveti.

Pred pragom se je v prahu valjala vsakovrstna šara. Župnik je počepnil, nato pokleknil, Alonso se mu je nagnil čez ramo, da sta videla istočasno. Bile so svete podobice, preprosti dvobarvni lesorezi, bil je kropivček iz školjke in zraven pušpanova vejica, bil je lesen paternošter in en tak, kakršnega je Isabela poslala kot popotnico, bil je majhen kipec iz sadre, sveti Anton puščavnik s pujskom, kletka za murna, prtiček, steklenica, pa spet podobice.

Komaj slišno:

— Prinesli so mi nazaj vse, kar sem jim bil kdaj dal. Moja neumna, revna darila. In so spet odšli. Ali vam nisem povedal . . . ?

Alonso ga je tedaj pograbil pod pazduho, zvelkel ga je pokonci, tresoč se od jeze ga je tresel kakor prazno vrečo, sikal je, da mu je čez glavo norosti Svetega Miguela de Escalada, vojaki naj jih kar pobijajo, ker si drugega ne zaslužijo, saj so umazana golazen; ko je odnehal, je videl pogled z rojem rib; slišal je:

— Kje je tvoj hlapec?

Nemudoma se je začelo iskanje.

Ramóna so našli šele za dne. Nobenih znakov nasilja niso odkrili na njem. Očitno je bilo, da je med zasledovanjem v mraku padel čez napol podrto škarpo in se ubil. Mezgarji so morali ostati pri živalih, na mesto nesreče so se z Alonsom odpravili samo Ruiz, Mateo in Pepe. Veter je tisto jutro zavzel ves prostor, kar ga je bilo nad zemljo: zgoraj je gonil ostanke oblakov čez jekleno modrino, pri tleh pa je lasal grme in trave. Med zelmi in kamni je ležal Ramón; vsi so se kasneje spominjali, da je migotanje trav stakalo nekakšno senčnato čipko, ki mu je krasila viteški, čudno mirni obraz.

Pokopali so ga. Domačinov ni bilo na spregled.